

УДК 821.14'02-83(049.3)

УДК 821.14'02-31.09(049.3)

**Лукијан од Самосата,
Вистинска приказна
(превод од старогрчки јазик и белешки
Светлана Кочовска-Стевовиќ,
поговор Марија Ѓорѓиева Димова,
Или-Или, Скопје 2020. Стр. 111.
ISBN 978-608-261-045-0)**

Даниела Тошева

Меѓународен славјански универзитет
„Гаврило Романович Державин“,
Свети Николе – Битола

toshevadaniela@gmail.com
daniela.tosheva@msu.edu.mk

Навистина е интересен фактот што во период кога било забрането да се патува преку море без дозвола издадена од локалните власти на Римската Империја се напишани толку многу дела за патувања; уште повеќе што тие дела не се само авантури туку речиси без исклучок имаат фантастична содржина. Таков е и овој роман на Лукијан од Самосата насловен со предизвикувачко име *Вистинска приказна*. Македонската читателска публика имаше можност да се запознае првпат со Лукијан од Самосата пред шеснаесет години преку делото *Како треба да се пишува историјата*. Овојпат, издавачката куќа Или-Или го претставува вторпат овој многу плоден автор од доцната антика, кому му се припишуваат над осумдесет зачувани дела од различен жанр. Периодот во кој живее Лукијан е вториот век н. е., кога целиот Медитеран се наоѓа под римска власт, но, и покрај тоа, тој своите дела ги пишува на старогрчки, бидејќи старогрчкиот јазик останал да функционира како полуофицијален јазик во

источниот дел од Империјата. Делата на Лукијан уживале голема популарност и во антиката, и понатаму во нивниот условно речено втор живот, во Византија и подоцна во Европа, кога античката литература станала пример што треба да се следи, или во најмала рака извршила некакво влијание на формален, на лингвистички и на стилстички план.

Изборот да се преведе *Вистинска приказна* од толку многу дела на Лукијан не е случаен, а ниту е дел од некаква програма, туку е внимателно направен од авторот на преводот, затоа што овој роман е едно од најпопуларните дела на Лукијан во нововековието. А на што се должи тоа, ќе навестиме во овој приказ. Прашањето е: *Што добива читателот со овој роман?* Одговорот е повеќеслоен, но, пред сè, може да кажеме можност да се запознае со роман што овоплотува сè што доаѓа од класичната антика преку одредени книжевни и супкнижевни родови. Тоа е така зашто Лукијан припаѓа на еден период кога е актуелно да се архаизира, но не како што тоа се прави во хеленистичкиот период, т.е. да се преземаат типичните елементи познати од класичната книжевност, туку да се потсетуваат на класичната литература на различни начини, преку различни книжевни средства: преку имитација, преку пародија, преку пародија на имитации, сатира на класични автори од различна провениенција, или на дела од класични автори, или просто со алузии и референции кон автори и дела од класичниот период. Тоа не е период кога се утврдуваат класиците во хеленската книжевност, зашто таа работа веќе ја направиле александријците, но тоа е период кога преовладуваат фантастичните наративни жанрови во кои се внесуваат наведените елементи. Од друга страна, читателот може да види какво е и индиректното влијание на овој роман врз европската книжевност. Се знае дека Лукијан бил многу популарен во Византија, особено поради сатиричните елементи во неговите дела и поради сатирите. Две сатири од анонимни автори се напишани по примерот на Лукијан, бидејќи носат многу голема сличност и во изборот на теми и мотиви, како и во начинот на сатиризирање и пародирање. Византиските автори не случајно се анонимни, бидејќи во тие дела се сатиризираат пороците на високото општество во Византија, на софистициран начин, начин што покажува дека авторот е интимно запознат и со класичната и со доцната античка литература, но дека

истото го очекува и од својата публика, за да ја препознае сатирата, за да ја препознае пародијата. Тоа е очигледно во сатирата *Тимарион*, која датира од XII век, од периодот на т.н. византиска ренесанса, каде што авторот игра пародија со дијалошкиот начин на изложување што се користи кај Платон, сè до оние моменти што се карактеристични и кај Лукијан. Дека влијанието на Лукијан е несомнено, покажува фактот што единствениот ракопис на кој е зачувано делото *Тимарион* се наоѓал заедно со делата на Лукијан, објавени сите во Париз во почетокот на деветнаесеттиот век. Тоа го покажува и ставот на средновековните или подоцнежните уредувачи и умножувачи на текстовите.

Но *Вистинска приказна*, иако содржи сатирични елементи, не припаѓа во т. н. сатира поради некои формални обележја. Вообичаено во антички сатири се вбројуваат дела што се пишувани во дијалошки облик, во проза, кој се испресекува со разни видови стихови, со цел да се засили некој момент во приказната или да се илустрира аргументот. Содржините може да бидат: пародија на грчкиот симпозиј, драмска содржина од веќе позната драма, епски наратив, приказна за некакво поморско патување, патување на небо или во подземниот свет. *Вистинска приказна* нема дијалошки облик, туку е наратив на авторот за случувањата на неговото патување што е иницирано од неговата желба за нови сознанија. Во реалноста на античкиот човек било предизвик да се влезе во Атлантскиот Океан, така што е очекувано кога станува збор за необични патувања да се тргне од Хераклевите столбови, а имено од Атлантикот, каде што се напуштаат смиреноста и поблагите ветрови на Медитеранот.

Некои од делата на кои реферира Лукијан експлицитно и имплицитно во *Вистинска приказна* се познати и зачувани класични текстови, но тој исто така реферира и на непознати дела од можеби современи автори или автори од хеленистичкиот период. Главна и основна нишка на пародијата е патувањето. Некои критичари го нарекуваат прво дело од научната фантастика токму поради патувањето на Месечината, но и поради други елементи и топови што се карактеристични за научната фантастика. Како и да е, Лукијановата фантастика е „научна“ во рамките на антиката, но не е иста со поимот за научна фантастика во современите дела. Според тоа, може да кажеме дека ова е роман со фантастична содржина, или фантастич-

на авантура со примеса на „научни“ елементи. Несомнено е дека ниту во антиката овој автор не пишувал за широка публика, зашто во тоа време има супкнижевни жанрови што не бараат едуцираност на реципиентот. Лукијан, напротив, инсистира на запознаеноста на читателот со класичната книжевност и со современата книжевност.

Појдовна точка во патувањето на раскажувачот и неговата дружина од педесет членови е *Одисеја*. *Одисеја* на Хомер е плодна почва за развивање на нови одисеи и во антиката и во нововековието, но тоа не е одбрано со цел да се исмее, туку да се воспостави релација со најпознатото фантастично патување, кое во овој облик може да се преобрази во уште пофантастично патување. Сигурно е дека тој пародира други автори што пишувале фантастични одисеи, но тоа не можеме со сигурност да го докажеме. Местата на кои наидуваат авантуристите се познати, но првпат ги запознаваат на поинтимен начин и во невообичаен облик. Имаме утопија во познат топос: тие стигнуваат на остров каде што има необични хибриди од растенија и луѓе; тие стигнуваат на Месечината бидејќи ветрот им го оддувал бродот, но таму работите се многу необични: таму живеат суштества со различна анатомија од оние на Земјата (коњомршојади, зеленчукоперки, прософрлачи, ветротркачи, нојожелади, коњожерави), а нивниот крал е Ендимион, младичот во кој се заљубила Селена (Месечината). Тие, Месечинците, се во војна со Сончаните, т. е. жителите на Сонцето, чиј крал е, се разбира, Фаетонт. Причината за војната е борба за територија, која се случува во вселената, што е често користен момент во современата научна фантастика. Патувањето, сепак, не е без жртви, како што ниту Одисеј не успева да ја зачува својата дружина. На крајот, тие, по перипетијата во утробата на китот, стигнуваат во длабочините на Хадот, што претставува една вообичаена тема, но исто така позната од *Одисеја*, а комички обработена во *Жаби* на Аристофан и во многу други дела од антиката. Тоа е тема што Лукијан ја искористува и во *Дијалози со мртвите*, тоа е темата што византиските автори ја преземаат како главна линија на приказната. Хадот е место каде што престојуваат познати херои, ликови од делата на кои веќе се реферира, кои доаѓаат во контакт со необичната дружина што добива поинаков состав во текот на патувањето.

Автор на преводот на овој необичен роман е професорката Светлана Кочовска-Стевовиќ, класичен филолог, која досега превела повеќе дела од латински и од старогрчки јазик. Таа кон текстот зазела позиција што му доликува на учениот филолог, а имено да му даде контекст на начин што ќе овозможи лесна рецепција на текстот. Таквата задача ја исполнува преку подножни белешки во кои се дадени информации за референциите во романот, а тоа се имиња на автори, наслови на дела, алузии кон одредени дела или автори. Впрочем, преводот на дела што содржат сатира, или општо на дела што припаѓаат на книжевниот род сатири, а кои припаѓаат на еден културен контекст што е временски оддалечен, изискува многу напор од преведувачот, бидејќи тој е должен да го премости тој јаз и да го поведе и неупатениот во приказната што ја дава авторот. Тоа е постигнато во овој превод без непотребно обременување со информации, бидејќи неопходните коментари се изнесени со педантна прецизност. Друга препрека на која наидува современиот читател на преведени дела од антиката, без разлика дали е упатен или не, е самиот текст, кој може да страда од хиперкоректност, или да биде премногу архаичен, или да биде премногу слободен и оддалечен од оригиналот. *Вистинска приказна* каква што ни ја пренесува Светлана Кочовска-Стевовиќ не е ништо од набројаното, но текст напишан на современ македонски јазик, кој не треба да се одгатнува дополнително. Карактеристични за овој роман на Лукијан се бројните кованицы, бидејќи се сретнуваат суштества што се хибриди од растенија и животни, зборови што се хапакс легомена. Тие во македонскиот превод се исто така пренесени како кованицы, кои се звучни и смешни во одредени ситуации, бидејќи тоа е целта на романот. Секоја кованица е објаснета во подножна белешка и е даден грчкиот изворник за да види упатениот читател зошто преведувачот направил такв избор.

На крајот од ова издание на романот, кој се чита во еден здив, има поговор, напишан од професорката Марија Ѓорѓиева Димова, кој претставува стручен текст пред сè. Таа, од гледна точка на книжевен теоретичар, го лоцира жанрот во контекстот на книжевноста, со сите негови генерички идентификатори и притоа дава објаснување кои се новитетите што ги внел овој автор. Во поговорот се запознаваме накратко и со историскиот контекст на Лукијан, што е од

особено значење кога временската дистанца меѓу авторот на пораката и примателот на пораката е голема.

Можеби овој превод ќе предизвика и други класични филолози да се зафатат со преведување не само на преостанатите дела на Лукијан туку општо со романите и сатириите од доцната антика, кои ќе ни дадат поинаква слика за античката книжевност.